

UN FRAGMENT DE LA SALMÒDIA COPTA CONSERVAT A LA BIBLIOTECA EPISCOPAL DE VIC

per XAVIER M. VICENS I PEDRET

RESUM

Es conserva a la Biblioteca Episcopal de Vic un foli manuscrit procedent d'un llibre litúrgic copte en paper. El text conservat és un fragment de la Salmòdia de khiiak, el mes del calendari copte en què se celebra el Nadal. La Salmòdia és un conjunt de pregàries de preparació per a la recepció de l'eucaristia, que es resen la nit abans de celebrar-la. No forma part de la litúrgia eucarística ni tampoc de la litúrgia de les hores, malgrat que per la seva estructura que alterna salms i composicions hímniques, pugui recordar-la. Està recollida en un llibre litúrgic propi.

Paraules Clau: Vic, Biblioteca Episcopal, fragment copte, Salmòdia de khiiak, segle XVIII.

ABSTRACT

In the Biblioteca Episcopal de Vic is preserved a manuscript sheet coming from a coptic paper liturgical book. The preserved text is a fragment of the Christmas psalmody of Khoiak, the month of the coptic calendar in which Christmas is celebrated. The Psalmody is an ensemble of preparatory prayers before receiving Eucharist, said the night before the celebration. It is not part of the eucharistical liturgy neither of the office, although it can remind of it due to its structure alternating psalms and hymns. It is recorded in a proper liturgical book.

Keywords: Vic, Biblioteca Episcopal, coptic fragment, Psalmody of Khoiak, 18th century.

DESCRIPCIÓ CODICOLÒGICA

Suport: paper

Extensió: 1 foli, 2 pàgines

Dimensions: 22,6×17 cm

Datació: s. XVIII?

Contingut: salmòdia del mes de khoiak, final del Psali Adam i principi del segon càntic (salm 135).

Es tracta d'un foli de paper provinent d'un còdex manuscrit. El paper està ben conservat; presenta una petita perforació que només afecta l'escriptura en el revers. Està escrit a dues tintes, negra ferruginosa, en alguns punts degradada, per al text, i vermella per a les rúbriques i l'ornamentació de les lletres.

L'anvers presenta catorze línies d'escriptura, de les quals quatre estan abans del dibuix que indica el canvi de composició, i les deu restants després. Hi ha un dibuix a dues tintes amb motius geomètrics. El revers conté divuit línies d'escriptura. El marge esquerre és d'uns 2,5 cm i el dret de 2 cm aproximadament en ambdues pàgines; el superior i l'inferior, de 2 i 3 cm respectivament. El text no s'ajusta amb precisió als marges, especialment a l'esquerre de l'anvers i al dret del revers.

L'escriptura és irregular, amb diferències importants en el gruix del traç. Algunes lletres sobresurten per sobre del mòdul, com ara la *delta* i la *janja*, altres ho fan per sota com la *khi* l'*alfa*, la *kima*, la *fai* o la *lambda*. Ho fan per les dues parts la *beta* i les lletres verticals com la *phi* i la *ti*. La *hori*, la *ksi* i la *gamma* presenten formes que no s'integren en el mòdul de la resta. La *ni* es traça en dues parts sense continuïtat. Es dona encreuament de traços entre diferents caràcters, però no lligadura de lletres.

No s'utilitzen *jinkims* per assenyalar les vocals quiescents. En canvi s'utilitzen diversos signes per indicar abreviatures, tant a la part superior com al marge del text. Presenta els «nomina sacra» abreujats com és habitual, fins i tot en edicions impreses modernes. Tanmateix es pot observar una confusió respecte a això, ja que a la línia 8 de l'anvers tracta «khrestos», adjectiu grec amb el sentit de bo, com si fos el «nomen sacrum» i «Christos», el nom de Crist, sens dubte per mala comprensió del text per part de l'escriba.

A l'angle superior esquerre de l'anvers es troben dos grups de tres i dues lletres, respectivament, traçades per una mà diferent de la del text. El primer conjunt de tres lletres podria ser el número de paginació, tot i que normalment es troba a la part exterior de la pàgina i no a la de la relligadura. Es tractaria de la pàgina 168 del manuscrit. El segon grup podria ser el del quadern, tot i que, si la lectura de la paginació és correcta, el foli que posseïm no seria la primera pàgina sinó la central de l'onzè quadern.

El manuscrit no està datat, si bé paleogràficament es pot concloure que és d'època moderna; hi ha paral·lels, sobretot per la forma de la *ni*, datats el segle XVIII.¹

CONTINGUT

El text està escrit en copte bohàiric, llevat de la invocació inicial de la segona composició, que està en grec i àrab, i la rúbrica que n'indica el títol, que està en àrab.

Es tracta de la salmòdia del mes de *khoiak*. El mes de *khoiak* té trenta dies, entre el 10 de desembre i el 8 de gener del calendari gregorià. El dia 29 del mes (7 de gener) es celebra el dia de Nadal. Això dóna un to especialment marià a tot el mes i fa que aquesta salmòdia sigui la més important de l'any fins al punt que constitueix un llibre litúrgic per si mateix.

La salmòdia copta és una pregària de lloança, que consisteix en una preparació espiritual a la celebració eucarística i només es canta la nit abans de celebrar l'eucaristia. En els monestirs es canta diàriament durant el mes de *khoiak*. No forma part, doncs, de la litúrgia de les hores (Agpeia), però tampoc dels rituals inclosos en l'eucologi eucarístic, que precedeixen la Divina Litúrgia de dos oferiments d'encens, un el vespre abans de la celebració eucarística i un altre al matí immediatament abans de començar la litúrgia.

La salmòdia s'estructura en quatre cànctics de lloança, anomenats «hoos», que en formen el nucli, set «theotokia» (d'on se li dóna el nom de «pregària de quatre i set»), i altres composicions que les acompanyen: els «psali», que són composicions en estrofes alfabètiques, i els «lobsh» que són explicacions del contingut de la lloança principal.

La salmòdia, anomenada també «lloança de mitja nit», es canta directament després del rés de vespres i l'ofertament de l'encens vespertí, o bé després de les tres vetlles nocturnes de l'ofici o, encara, abans de l'alba, tot enllaçant-la amb l'ofertament de l'encens del matí.

El manuscrit ofereix el final d'un «psali» i el començament del segon càntic de lloança, que és el salm 135.

El segon càntic va precedit del dibuix, que en remarca la separació amb la peça precedent, i d'una invocació inicial en grec i àrab, que no coincideixen literalment («amb Déu» en grec i «en nom de Déu» en àrab), perquè l'àrab no va traduir la fórmula grega sinó que va adoptar la coneguda expressió «bismil·lah».

El títol del salm no fa referència a la seva numeració en el salteri, sinó al fet que es tracta del segon càntic, «hoos» en copte, de la salmòdia.

1 El manuscrit ML.MS.07 de la St. Shenouda the Archimandrite Coptic Society, datat el 1715, consultable en línia a http://www.copticmanuscripts.org/ML_MS_07.htm

Transcripció*

Cara 1

1   ΗΕΗ ΠΕΗΩΤ ΔΔΑΗ .
 ΧΩ ΗΑΙ ΕΒΟΛ ΠΗΕΗ
 ΗΟΥΒΗ Ω ΠΕΚΕΩΚ
 ΔΒΡΑΔΗ ∴ ΛΟΙΠΟΗ Δ .//

dibuix

5   Θ
 СΥΗ بسم الله
 Ω
 الهوديس الثاني لدوود النبي

10   ΟΥΥΥΩΗΖ ΕΒΟΛ ΗΠΔ(ΟΕΙ)C
 ΧΕ ΟΥ ΧΡ(ΗCΤΟ)C ΟΥΑΓΑ
 ΘΟC ΠΕ ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ ΠΕCΗΔΙ
 ΨΟΠ ΨΔ ΗΙ] [ ]ΕΗΕΖ ∴ //
 ΟΥΩΗΖ ΕΒΟΛ ΗΦ(ΗΟΥ)† Π
 ΤΕ ΠΕΗΙΟ† ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ∴ //
 15   ΟΥΩΗΖ ΕΒΟΛ ΗΠΔ(ΟΕΙ)C
 ΠΤΕ ΗΔ(ΟΕΙ)C . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ∴ //

Cara 2

1   ΦΗ ΕΤΥΡΙ ΗΖΑΙΩ
 ΦΗΡΗ ΗΗΑΥΑΤC ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) . //
 ΦΗ ΕΤΑCΘΑΜΙΟ ΠΗΗ
 ΦΗΟΥΙ . ΘΕ(Η) Ο(Υ)ΚΑ† . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) . //
 5   ΦΗ ΕΤΑΧΡΟ ΗΠΙΚΑΖΙ .
 ΖΙΧΕΗ ΗΗΩΟ(Υ) . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ (ΠΕCΗΔΙ ΨΟΠ ΨΔ ΕΗΕΖ) .
 ΦΗ ΕΤΑCΘΑΜΙΟ ΗΖΑΗ
 ΗΨ† ΗΡΕCΕΡΟΥ
 ΔΗΗ ΗΗΑΥΑΤC ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ (ΠΕCΗΔΙ ΨΟΠ ΨΔ ΕΗΕΖ) .
 10   ΦΡΗ Ο(Υ)ΕΡΔΙCΙ ΠΤΕΠΙΕ
 ΖΟΟΥ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) . ΧΕ ΠΕC(ΗΔΙ ΨΟΠ ΨΔ ΕΗΕΖ) ∴ //
 ΠΙΟΖ ΗΕΗ ΠΙCΙΟ(Υ) ΔΥ
 ΖΟΥCΙΑ ΗΠΙΕΧΩ
 ΡΖ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ΧΕ ΠΕC(ΗΔΙ ΨΟΠ ΨΔ ΕΗΕΖ) ∴ //
 15   ΦΗ ΕΤΑCΨΑΡΙ ΠΧΗΗ .
 ΗΕΗ ΟΥΨΑΜΙCΙ . ΔΛ(ΛΗΛΟΥΙΔ) ∴ //
 ΟΥΟΖ ΔCΠΗ ΗΠΙC(ΡΑΗ)Λ . Ε
 ΒΟΛ

* Per a la transcripció del text àrab, agraeixo l'ajut de Jaume Flaquer, SJ

Traducció

Cara 1

amb el nostre pare Adam.
 Perdona'm els nostres (sic)
 pecats. Oh, el teu servent
 Abraham. La resta.

Dibuix

AMB DÉU

En nom de Déu. Segon càntic del profeta David.

Confesseu el Senyor,
 perquè és benigne, és bo,
 al·leluia, perquè la seva misericòrdia
 és eterna.
 Confesseu el Déu dels
 nostres pares, al·leluia.
 Confesseu el Senyor
 dels senyors, al·leluia.

Cara 2

El que fa mera-
 velles tot sol, al·leluia.
 El que ha fet els
 cels amb saviesa, al·leluia.
 El que ha afermat la terra
 sobre les aigües. Al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 El que ha creat les grans
 lluminàries tot sol, al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 El sol, que s'eleva sobre el
 dia, al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 La lluna i els estels
 que dominen la
 nit, al·leluia. Perquè la seva misericòrdia és eterna.
 El que va colpejar Egipte
 amb els primogènits
 i va treure
 Israel

BIBLIOGRAFIA

Edicions de la salmòdia de *kiahk*:

TUKHI, R. *Il libro delle Theotokie secondo il rito del mese di Kiahk*, Roma, 1764.

LABIB, K.J. *Libro della santa salmodia di Choiak, secondo l'ordine dei Padri della Chiesa egiziana*. Cairo, 1911, reimp. 1982.

DE LACY O'LEARY *The coptic Theotokia. Text from Vatican Cod. Copt. 38 Bibl. Nat. Copt. 22, 23, 35, 69 and other Mss. Including fragments recently found at the Deir Abu Magar in the Wadi Natrum*. Londres, 1923.

AL-MURRAQI, ATALLAH ARSANIOS *Il libro della salmodia santa del mese di Kiahk secondo l'ordine dei nostri padri della Chiesa egiziana*. Cairo, 1955.

